

VILÁG- TÖRTÉNET

6. (38.) évfolyam 2016. 1.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **SÁGHY MARIANNE**
SULPICIUS SEVERUS SZENT MÁRTON-ÉLETRAJZA
- **JACQUES FONTAINE**
KLASSZIKUS ÉS KERESZTÉNY ÉRTÉKEK
A NAGYBIRTOKOS ARISZTOKRÁCIA LELKISÉGÉBEN
- **SYLVIE LABARRE**
SZENT MÁRTON ÉS A SZERZETESSÉG A VITA MARTINIBEN
- **VERONIKA WIESER**
SULPICIUS SEVERUS KRÓNIKÁJA ÉS A 4. SZÁZADI VILÁGVÉGEVÁRÁS
- **ALLAN SCOTT MCKINLEY**
TOURS-I SZENT MÁRTON TISZTELETÉNEK ELSŐ KÉTSZÁZ ÉVE
- **BRUNO JUDIC**
A TOURS-I ZARÁNDOKLATOK A 7-10. SZÁZADBAN
- **SZEMLE**
NOVÁK VERONIKA, ARANY KRISZTINA ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano, Farkas Ildikó,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

6. (38.) évfolyam 2016. 1.

TARTALOM

Egy szent születése. Tours-i Szent Márton 1700 (Sághy Marianne) 1

Tanulmányok

Sághy Marianne: Sulpicius Severus Szent Márton-életrajza.
Történeti kontextus, szerzetesi püspökmodell, historiográfiai értelmezések 3

Jacques Fontaine: Klasszikus és keresztény értékek
a nagybirtokos arisztokrácia lelkiségében a 4. század végi latin Nyugaton 37

Sylvie Labarre: Szent Márton és a szerzetesség
a *Vita Martini* prózai és verses változataiban 69

Veronika Wieser: Sulpicius Severus *Krónikája* és a 4. századi világvégevárás 87

Allan Scott McKinley: Tours-i Szent Márton tiszteletének első kétszáz éve 119

Bruno Judic: A tours-i zarándoklatok a 7–10. században 147

Szemle

Középkori magyarok nyugati szemmel (Novák Veronika) 171

A *Nyomok* észak-olaszországi könyvtárakba és levéltárakba vezetnek (Arany Krisztina) 175

Jelen számunkat szerkesztette és a fordításokat lektorálta: Sághy Marianne

A Nyomok észak-olaszországi könyvtárakba és levéltárakba vezetnek¹

Az utóbbi években a középkorra vonatkozó levéltári források feltárása, kiaknázva azokat a lehetőségeket, amelyeket az internet és a tömeges digitalizálás lehetősége kínál, új szakaszba lépett. Az online levéltári nyilvántartások megjelenése jelentősen megkönnyíti az eddig ismeretlen források beazonosítását és a feltárásukat célzó projektek előkészítését. Feltehetőleg részben ennek is köszönhető, hogy a külföldi hungarikakutatások terén az elmúlt évtizedben az egyéni pályázatok keretében megvalósuló kutatási tervek voltak jellemzőek. Számos esetben ezek nagyon hasznos és értékes feltárások, eredményük azonban a kiváló elemző tanulmányokon túl csekélyebb számú és eltérő minőségű jegyzékekben fogható meg. Kevésbé jellemző az olyan nagyobb lélegzetű projektek életre hívása, amelyek keretében kutatócsoportok felállításával széles körű együttműködés is megvalósul. Részben ezért tekinthető az elmúlt időszak egyik legjelentősebb kezdeményezésének a *Vestigia* kutatócsoport középkori hungarikaforrások feltárását célzó projektje.² A kutatócsoport valóban merész célt tűzött maga elé, a helyszíni levéltári feltáráson túl a feltárt iratok egy részének digitalizálását (összesen mintegy 3100 felvétel) és metaadatolását, a feltáráshoz kapcsolódóan adatbázis fejlesztését is vállalta. A nemzetközi levéltári viszonyok ismeretében fontos hangsúlyozni, hogy a csoport a fent vázolt célt kiváló olaszországi levéltári kapcsolatainak köszönhetően tudta megvalósítani.

Észak-Itália viszonylagos közelsége, a középkori magyar–itáliai kapcsolatok intenzívitása és a középkori Itáliára jellemző fejlett írásbeliség mind egytől egyig olyan tényezők, amelyek kétségtelenül indokolják a kutatócsoport által kijelölt négy északolasz közgyűjtemény, a modenai és milánói állami levéltárak, valamint a milánói Ambrosiana és a modenai Estense Universitaria gyűjteményeinek feltárását. A modenai levéltár korábban is ismert volt gazdag magyarországi vonatkozású anyagairól. Első magyar kutatóinak egyike, báró Nyáry Albert így vallott erről feltáró munkája végeztével a Századok oldalain: „*Korántsem akarom még ezzel mondani, hogy a magyar történelmet illető okiratok Modenában immár egészen*

1 *Vestigia. Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban*. Szerk.: Domokos György–Mátyus Norbert–Armando Nuzzo. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2015. 252 p.

2 A projekt 2010–2015 között „14–16. századi magyar történelmi és irodalmi források Olaszország levéltáraiban és könyvtáraiban” címmel az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok támogatásával zajlott. A projekt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem olasz tanszékének oktatói kezdeményezésére, az ő vezetésükkel jött létre, ehhez csatlakoztak az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a milánói Università Cattolica oktatói, hallgatói. A kutatócsoport a munka során rendszeresen egyeztetett „külsős” szakemberekkel és a Magyar Nemzeti Levéltár munkatársaival. A projekt eredményeiről minden érdeklődő részletesen tájékozódhat a www.vestigia.hu honlapon, ahol az elkészült adatbázis és a csatolt digitális állomány is elérhető.

kimerítették; mert az említettem erdélyi okiratokon kívül még a különféle államoknak, különösen pedig a Német-, Török-, Lengyel-, Moldva- és Oláhországeknek, valaminthogy Milanonak, Ausztriának és az Este-ház egyes tagjainak csomagaiban is még igen sok, hazánkat érdeklő okirat lappang.”³

Nyáry Albert véleményét számos magyar kutató osztotta, így a Modenai Állami Levéltár viszonylag folyamatosnak tekinthető akadémiai és kutatói érdeklődés célpontja maradt. Ennek eredményeként jegyzékek, egy-egy levéltári egységről pedig részleges iratmásolat-gyűjtemények készültek, amelyeket ma az MTA Kézirattára és az MNL Mikrofilm-tára őriz. A Vestigia csapata, amely több, magyar és olasz intézmény és tudományterület képviselőjét, tapasztalt és kezdő kutatókat, egyetemi hallgatókat is tagjai között tudhat, ennek a másolati gyűjteménynek a feltérképezését és legalább egy részének az eredeti iratanyagokkal történő összevetését is vállalta a projekt keretében. A hozzáférhetővé vált forrásbázis elemzése és tudományos feldolgozása is megkezdődött. A projekt első eredményeit a 2015. évi konferencia anyagait tartalmazó, most bemutatandó tanulmánykötet tárja a nagyközönség elé.

A kötet 13 tanulmánya jól reprezentálja a kitűzött célokat: több tudományterület érdeklődési körét érinti, ennek következtében ezeknek a területeknek a módszertani sajátosságait ötvözi, izgalmas, interdiszciplináris elemzések lehetőségét teremti meg a történeti, irodalom- és nyelvtörténeti vizsgálódások ötvözésével. Így az általános gyűjteményszerűen túl néhány egyszerre több tudományterületet is érintő elemzés is olvasható a közlemények sorában. A szerzők között magyar és olasz kutatóktól az egyetemi hallgatókig a munkacsoport minden szegmense megtalálható. Rajtuk kívül további szakemberek írásai is olvashatóak, ami jól jellemzi a feltárt források iránt megnyilvánuló általános érdeklődést és a projekt széles körű hasznosulását. A kutatócsoport munkájának jobb megismeréséhez érdemes az online publikált, a digitális másolati anyag egy részét is tartalmazó adatbázist a tanulmányokkal párhuzamosan böngészni.

A projektben megjelölt időintervallum, 1300–1550 értelemszerűen egy szükséges korlátozás volt a kutatócsoport részéről, hiszen egy tágabb évkör a gazdag milánói és modenai gyűjtemények esetében a projekt megvalósíthatóságát veszélyeztette volna. A Vestigia kötetben ugyanakkor, a munka címének ismét némileg ellentmondva, több olyan közlemény is helyet kapott, amely későbbi évkorból származó jelentős gyűjteményekre hívja fel a figyelmet.

A könyv hármas tematikai tagolása a projekt főbb munkafázisait tükrözi: a nagyobb levéltári egységtől az egyes források felé halad. A *Fondok* szakaszban publikált írások sokak számára szolgálhatnak hasznos adalékokkal a jövőbeni kutatásokhoz. Patrizia Cremonini tanulmánya a modenai állami levéltár (ASMo) gyűjteményein belül az Este-ház levéltárát tekinti át. A fond jelentőségét mutatja, hogy az állami levéltárba történő bekerülése és kutathatóvá tétele után nem sokkal az MTA megbízásából itáliai levéltári hungarikákat feltáró Nyáry Albert és Óváry Lipót is kiemelt figyelemben részesítette. Óváry az *Archivio Segreto Estense*n belül a *Casa e Stato*, az *Archivio Cameralén* belül pedig az Estei Hippolit idején készült számadáskönyveket őrző Camera anyagaira összpontosított ugyan közleményeiben, de röviden felhívta a figyelmet az *Archivio Segreto Estense* részét képező Cancelleria iratanyagában található diplomáciai forrásokra is. Ezek részleges feltárására és kiadására vállalkozott később Berzeviczy Albert is. A Vestigia kutatóinak elvülhetetlen érdeme, hogy mindhárom fond szisztematikus feltárásával és digitalizálásával teljes képet nyújtanak erről

3 Nyáry Albert: A modenai kir. levéltár magyar történelmi szempontból. In: *Századok*, 2. (1868) 3. sz. 253.

a magyar szempontból rendkívül gazdag anyagról. Patrizia Cremonini közleménye ugyanakkor az Este-levéltár magyar vonatkozású anyagain túl betekintést nyújt egyéb kora újkori és modern kori hungarikaanyagokba is, mintegy felhívva a figyelmet arra, hogy a modenai levéltár nemcsak a középkori gyűjteményei miatt tekinthető jelentős célpontnak a magyar kutatás szempontjából. Ezek között a recenzens számára különösen érdekesnek tűnnek a térképtár (*Mappario*), valamint a rejtjelezéssel íródott leveleket és esetenként a dekódolást lehetővé tevő rejtjeleket tartalmazó gyűjtemény (*Cifrario*) kora újkori anyagai.

Kuffart Hajnalka tanulmánya az ASMo másik ismert, jelentős, de teljességében eddig fel nem tárt hungarikaanyagának az 1487–1520 között keletkezett, az esztergomi érsekség és az egri püspökség gazdálkodására vonatkozó számadáskönyvek teljes körű ismertetésére tesz kísérletet. Az eredeti levéltári anyag és a magyarországi kéziratos másolati és mikrofilmmásolat-gyűjtemények összevetésével képet ad arról, hogy az említett számadáskönyv-gyűjtemény mely részeit hasznosította ez idáig a történeti kutatás. A tanulmány érdeme, hogy feltárja a források keletkezésének körülményeit, részletesen jellemzi a forrástípust és a függelékben összefoglalóan leírja a gyűjteményhez tartozó számadáskönyveket. A projekt hivatalos weboldalán elérhetőek a számadáskönyvek fontosabb metaadatai, köztük az iratokban előforduló személynevek, valamint a szövegek és ízelítő a számadáskönyvek Magyarországon fellelhető képi anyagából, illetve azok hiányában az eredetiről készült digitális másolatok egy része.

Chiara Maria Carpentieri ezúttal egy korábbi, hosszabb tanulmányának rövidített verzióját jelentette meg a kötetben, ami különös érdeklődésre tarthat számot, hiszen a magyar kutatás számára kevésbé ismert lombardiai könyvtárakban (a bergamói Biblioteca Civica Angelo Mai, a milánói Ambrosiana és Braidense könyvtárak) lévő magyar vonatkozású anyagokról és a rájuk vonatkozó modern kutatási lehetőségekről tájékoztat, beleértve az online elérhető kézirat-katalógusokat. Szovák Márton közleménye pedig az MTA másolati gyűjteményében őrzött levelek számbavételére vállalkozik, különös tekintettel a műfaj még fel nem dolgozott darabjaira. A szerző megkísérli ezeket tematikus csoportba rendezni és alapos feltáró munkával történeti kontextusba helyezni, ami magában foglalja a szövegkiadásra vonatkozó adatok összegyűjtését is.

A *Források* című fejezetben közölt tanulmányok szemezgetnek az újonnan feltárt forrásokból, ízelítőt adnak az egybegyűjtött anyag sokszínűségéből, és esetenként újszerű vizsgálati szempontokat kínálva felvillantják az interdiszciplináris kutatási módszerek lehetőségét. Armando Nuzzo a milánói kancellária iratanyagában fennmaradt, Mátyás király királlyá választásáról megemlékező, korábban kiadatlan misszilisek közlésén túl – az ezekben szereplő adatoknak korábban is ismert egykorú forrásokkal, krónikákkal történő összevetése alapján – új és értékes adalékokat nyújt az eseményről. Mátyus Norbert irodalomtörténész közleménye szintén izgalmas történettudományi vonatkozású kérdést vizsgál, amikor Vespasiano da Bisticci egyik levelének és *Vite* című írásának összevetésével keres magyarázatot arra, mi lehetett az oka annak, hogy Mátyás király Itáliában megfordult két diplomatáját, Handó György kancellárt és kalocsai érseket, illetve Kosztolányi Györgyöt egy személynek tekintette a korai magyar történettudományi irodalom.

A fejezetben két fiatal kutató egy-egy írása is olvasható. Labancz Dóra egy meghatározó év, 1491 eseményeinek lenyomatát vizsgálja az MTA Könyvtárának Kézirattárában található másolati anyagban, illetve a feltárt és a Magyarországon őrzött másolatokkal összevetett milánói iratanyagban. Nagy érdeme a közleménynek a levelekhez készített magyar nyelvű fordítás, amelyből semmit sem von le az időnként esetleg vitatható szóhasználat. A recenzens számára kissé nehézkesnek tűnik ugyan a források beazonosítása

a levéltári jelzet hiányában, de a hivatkozott szakirodalom alapján ez minden bizonnyal pótolható. A másik fiatal kutató, Királyné Belcsák Eszter tanulmánya Tommaso Amadei esztergomi érseki helynök 1495–1505 között íródott, a modenai levéltárban megőrzött leveleit veszi górcső alá. A tanulmány a helynök 24 levelét helyezi történeti kontextusba, közli rövid magyar nyelvű regesztájukat és eredeti, olasz vulgáris nyelvű átíratukat. Laura Zanichelli rövid írása a szerző kutatási témájához illeszkedően Bartolomeo Calco urához, Lodovico Moro milánói herceghez írt – többek között Gergelylaci Buzlay Mózes magyar királyi követ 1489. évi milánói látogatásáról szóló – jelentését publikálja szövegkritikai apparátussal.

A fejezet zárótanulmányát a projekt vezetője, Domokos György publikálta. Célja bevallottan a jelentések mint forrástípus adatgazdagságának bemutatása Ercole Pio egri kormányzó urának, Estei Hippolitnak küldött levelein keresztül. Pio személyére vonatkozóan azonban nemcsak a modenai levéltári fondban fennmaradt és itt ismertetett 25 levél ad információt, hanem, mint arra a szerző is röviden kitér, a magyarországi és szlovákiai oklevelés anyagban is legalább 14 eltérő típusú dokumentumban található róla említés. A levelek a költőként is próbálkozó itáliai szerző szemüvegén át láttatják a korabeli Magyarországot, számos gazdaságtörténeti, kultúrtörténeti stb. adalékkal gazdagítva az 1508–1510 között eltelt két esztendőről meglévő ismereteinket.

Míg az első két egység a projektmunka szakaszait tükrözi, az utolsó, *Perspektívák* című fejezet a projektnek köszönhető jövőbeli lehetőségekre fókuszál. Kovács Zsuzsa eddig ismeretlen forrást közöl. A milánói Ambrosiana könyvtár egyik kódexében fennmaradt Aragóniai Beatrix- és Aragóniai Eleonóra-életrajzot teszi közzé teljes átírásban és magyar fordításban is. A forrás új vonatkozásokkal egészítheti ki a magyar királyné szerelmi életéről szóló történeteket. Szintén Aragóniai Eleonóra a tárgya Cornelia Endesfelder közleményének, amely a milánói hercegné politikai szerepvállalását mutatja be korabeli források alapján. A fejezet utolsó tanulmánya W. Somogyi Judit nyelvtörténész tollából első pillantásra talán meglepő, de méltó zárása a kötetnek, hiszen kiválóan megmutatja, hogy a feltárt népnyelvi szövegek nyelvészeti elemzése milyen sokrétű eredményt hozhat akár egy szöveg szerzőségének eldöntését illetően is.

A Vestigia kötet egy több intézmény és számos kutató együttműködésével, valamint példaértékű összefogással megvalósított, forrásfeltárást és forrásfeldolgozást is magában foglaló tudományos projekt első, változatos eredményeit tartalmazza. A kutatócsoport tevékenységével, mint az várható volt, a kötetben szereplő tanulmányokon túl, időközben számos új magyar és olasz nyelvű publikáció, egyetemi szakdolgozat és doktori disszertáció létrejöttéhez járult hozzá. A 2015. évi internetes közzétételnek köszönhetően egyre több „külsős” kutató is felfedezi az általuk 2010–2015 között feltárt észak-itáliai hungarikairatanyagot. Ezek alapján leszögezhetjük, hogy a Vestigia olyan projekt, amely érdemes a folytatásra, és amelyet az elmúlt öt évben kidolgozott alapelvek alapján, az időközben kiépített jelentős nemzetközi kapcsolatokat felhasználva ki lehet, és reményeink szerint ki is fognak terjeszteni további északolasz közgyűjteményekre. Az adatbázis fejlesztése, a digitális másolati anyag teljes körű hozzáférhetősége, ami jelenleg technikai akadályok miatt nem biztosított, a jövőben a Magyar Nemzeti Levéltár és a Vestigia kutatócsoport tervezett együttműködésével szintén megvalósulhat. Az ily módon elérhetővé tett forrásokat pedig remélhetőleg számos történész és irodalomtörténész szakember tudja majd felhasználni kutatásaihoz.

Arany Krisztina

CONTENTS

The Birth of a Saint: Saint Martin of Tours 1700 (Marianne SÁghy)	1
<i>Studies</i>	
Marianne SÁghy: The <i>Life of Saint Martin</i> by Sulpicius Severus: Context, Models, Historiography	3
Jacques Fontaine: Antique and Christian Values in the Spirituality of Great Western Landowners in the Late Fourth Century	37
Sylvie Labarre: Saint Martin and Monasticism in the Prosaic and Lyric Versions of the <i>Life of Saint Martin</i>	69
Veronika Wieser: The <i>Chronicle</i> of Sulpicius Severus and the Eschatological Expectations of the Late Fourth Century	87
Allan Scott McKinley: The First Two Centuries of Saint Martin of Tours	119
Bruno Judic: Pilgrimages to Tours in the Seventh to Tenth Centuries	147
<i>Book Reviews</i>	
Medieval Hungarians through Western Eyes (Veronika Novák)	171
Sources Related to Medieval Hungary in North-Italian Libraries and Archives (Krisztina Arany)	175

SZERZŐINK

Arany Krisztina, PhD, főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára • Fontaine, Jacques (1922–2015), az Institut de France tagja, professzor emeritus, Université Paris-Sorbonne • Judic, Bruno, habilitált egyetemi tanár, Université François-Rabelais Tours • Labarre, Sylvie, habilitált egyetemi tanár, Université du Maine • McKinley, Allan Scott, PhD, egyetemi tanár, University of Birmingham • Novák Veronika, PhD, egyetemi adjunktus, ELTE BTK • SÁghy Marianne, PhD, egyetemi docens, Közép-európai Egyetem (Central European University) • Wieser, Veronika tudományos munkatárs, Österreichische Akademie der Wissenschaften Institut für Mittelalterforschung

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1014 Budapest, Úri utca 53., telefon: 224-6700/624, 626 mellék).

Megjelent a Savaria Turizmus Nonprofit Kft. támogatásával, 2016

A Világtörténet 2016-os évfolyamának megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

